

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за травень 2023 року

Зміст

1. Спори, що викають із питань захисту права власності	6
1.1. Державна реєстрація рухомого майна, здійснена на підставі неукладеного правочину, що порушує права особи, яка за наявності такої реєстрації позбавлена можливості зареєструвати транспортний засіб на підставі укладеного з продавцем договору купівлі-продажу, підлягає скасуванню. Внаслідок скасування державної реєстрації рухомого майна, здійсненої на підставі неукладеного правочину, позивач не позбавлений можливості в позасудовому порядку звернутися до реєстратора з відповідною заявою для набуття права власності на транспортний засіб	6
1.2. Одночасне поєднання конструкції позову співвласника майна про припинення права на частку в спільному майні іншого співвласника та визнання за собою права власності на цю частку є недопустимим	8
2. Спори, що виникають із земельних правовідносин	9
2.1. Зайняття земельної ділянки, на якій розташована пам'ятка археології, слід розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави. У такому разі позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку слід розглядати як негативний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки	9
2.2. Особа, яка оскаржила судове рішення про виділення їй із резервного фонду земель запасу земельної ділянки в натурі (на місцевості), не може потрапити в гірше становище порівняно з тим, якого така особа досягнула в попередній інстанції в результаті своєї ж скарги	11
3. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів	13
3.1. Для визнання правочину недійсним на підставі статті 229 ЦК України наявність чи відсутність помилки – неправильного сприйняття позивачем фактичних обставин правочину, що вплинуло на волевиявлення особи під час укладення договору дарування замість договору довічного утримання, суд визначає не тільки за фактом прочитання сторонами тексту оспорюваного договору дарування та роз'яснення нотаріусом суті договору, а й за такими обставинами, як: вік позивача, його стан здоров'я та потреба у зв'язку із цим у догляді й сторонній допомозі; наявність у позивача спірного житла як єдиного; відсутність фактичної передачі спірного нерухомого майна за	

оспорюваним договором дарувальником обдаровуваному та продовження позивачем проживання в спірному будинку після укладення договору дарування	13
3.2. Застосування судом до процедури виконання судового рішення мораторію після втрати чинності Законом України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» не впливає на процедуру звернення стягнення на предмет іпотеки, зокрема шляхом проведення прилюдних торгів у межах виконавчого провадження, оскільки при підготовці та проведенні прилюдних торгів державний виконавець керується чинним на момент їх проведення законодавством	15
4. Спори, що виникають із трудових правовідносин	18
4.1. Звільнення працівника, проведене з порушенням вимог Закону України «Про запобігання корупції», разом із констатацією незаконності такого звільнення за пунктом 2 частини першої статті 40 КЗпП України є правовою підставою для захисту трудових прав.	18
Компенсація відповідно до частини четвертої статті 235 КЗпП України за наявності підстав для поновлення на роботі працівника, який був звільнений у зв'язку із здійсненим ним повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою, підлягає стягненню в разі відмови працівника від поновлення на роботі	18
5. Спори, що викають із житлових правовідносин	20
5.1. Сам факт переходу права власності на житло до іншої особи не є безумовною підставою для виселення членів сім'ї власника цього нерухомого майна, у тому числі й колишніх, які є особами похилого віку, побудували спірне домоволодіння, проживають у ньому понад 20 років, сприймають його як єдине житло, не мають іншого житла, придатного для проживання, сплачують плату за житлово-комунальні послуги та загалом характеризуються позитивно за місцем свого проживання. Виселення становитиме надмірний тягар для них та за вказаних обставин є непропорційним у контексті принципів статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод	20
6. Спори, що викають із сімейних правовідносин	23
6.1. Під час розгляду справ щодо визначення місця проживання дитини суди передусім повинні враховувати інтереси самої дитини, оцінюючи сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан	

тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини й обов'язком батьків діяти в її інтересах. У разі зміни відносин між батьками, а також встановлення можливості їхнього спільного спілкування та проведення часу з дитиною визначене місце проживання дитини з одним із батьків може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку	23
6.2. Дозвіл на виїзд неповнолітньої дитини за межі України без згоди та супроводу батька не передбачає можливості його видачі на майбутні, постійні поїздки, є разовим, тобто таким, що надається судом на конкретно визначену поїздку з конкретно визначеним періодом перебування за кордоном.	25
Надання судом дозволу на виїзд дитини за кордон без згоди батька без визначення відповідного часового проміжку перебування дитини в іншій країні не свідчить про одноразовий виїзд та може призвести до порушення прав дитини, а також батьківських прав одного з батьків	25
7. Питання процесуального права	27
7.1. Направлення судом кореспонденції за зазначеною позивачем у позовній заяві адресою, за якою відповідач не проживає або не зареєстрований, не можна вважати належним повідомленням про розгляд справи. Таке порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування рішення суду першої інстанції	27
7.2. Ті самі позовні вимоги одночасно не можуть розглядатися за правилами різних судових юрисдикцій, оскільки це є неприпустимим і може призвести до між'юрисдикційного конфлікту	29
7.3. Повноваження виконавця на звернення з позовною заявою, апеляційною скаргою в інтересах інших осіб передбачені частиною другою статті 4, частиною четвертою статті 42 ЦПК України, у тому числі з апеляційною скаргою в інтересах стягувача на судові рішення у справі про поділ спільного майна подружжя, який призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна та виконання судового рішення про стягнення боргу	30
7.4. Ключовим питанням щодо додержання процесуальних норм апеляційним судом під час постановлення ухвали про повернення апеляційної скарги в разі неусунення її недоліків у встановлений судом строк є не виключно спосіб надсилання судового рішення (на електронну пошту, адресу зареєстрованого чи фактичного місця проживання або юридичну адресу підприємства / установи / організації), а саме забезпечення досягнення мети – інформування особи про ухвалу апеляційного суду про залишення апеляційної скарги без руху, що підлягає вирішенню з	

урахуванням процесуальної поведінки заявника	32
7.5. Якщо умовами трудового договору, укладеного між працівником (моряк) і роботодавцем (компанія держави, під прапором якої плаває судно), погоджено юрисдикцію розгляду спорів судом держави компанії роботодавця, то спори між сторонами підлягають розгляду на підставі законів держави, під прапором якої плаває судно	34
7.6. У розумінні частини третьої статті 296 ЦПК України всі рідні брати та сестри, незалежно від того повнорідні вони чи неповнорідні, є близькими родичами, а отже мають право подати заяву про визнання брата (сестри) недієздатними	36

1. Спори, що виникають із питань захисту права власності

1.1. Державна реєстрація рухомого майна, здійснена на підставі неукладеного правочину, що порушує права особи, яка за наявності такої реєстрації позбавлена можливості зареєструвати транспортний засіб на підставі укладеного з продавцем договору купівлі-продажу, підлягає скасуванню. Внаслідок скасування державної реєстрації рухомого майна, здійсненої на підставі неукладеного правочину, позивач не позбавлений можливості в позасудовому порядку звернутися до реєстратора з відповідною заявою для набуття права власності на транспортний засіб

10 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, приватного підприємства «Техніка» (далі – ПП «Техніка»), Державної інспекції сільського господарства в Дніпропетровській області, третя особа – Українська товарна біржа «ТБУ», про визнання правочину недійсним, скасування державної реєстрації та визнання права власності.

Суди встановили, що позивач на підставі договору купівлі-продажу придбав у підприємства зернозбирального комбайна. Згідно з іншим договором, укладеним наступного дня між ПП «Техніка» з однієї сторони та ОСОБА_1 й ОСОБА_2 з іншої, обидві фізичні особи зазначені покупцями та, відповідно, співвласниками придбаного комбайна. Державну реєстрацію транспортного засобу проведено на підставі останнього договору. Згідно з висновком судової почеркознавчої експертизи його підписали не ОСОБА_1 й ОСОБА_2. Позивач просив суд визнати недійсним договір купівлі-продажу, укладений між ПП «Техніка» та ОСОБА_1, ОСОБА_2, скасувати державну реєстрацію транспортного засобу за останніми, визнати за ним право власності на комбайн.

Суд першої інстанції задовольнив позов, вказавши, що договір, на підставі якого здійснено державну реєстрацію права власності на комбайн, покупці не підписували. Договір, укладений з позивачем, є дійсним, що є достатньою підставою для визнання за ним права власності на комбайн.

Апеляційний суд скасував рішення районного суду та відмовив у задоволенні позову, зазначивши, що преюдиційним рішенням суду в іншій справі встановлено, що за умовами оспорюваного договору купівлі-продажу покупці придбали комбайн у рівних частках і він їм належить на праві спільної власності. Отже, відсутність їх підписів на договорі свідчить про його неукладеність, а тому він не може бути визнаний недійсним. Вимога про скасування державної реєстрації є похідною від вимоги про визнання правочину недійсним, тому в її задоволенні також слід відмовити.

Постановою Верховного Суду рішення апеляційного суду в частині відмови у скасуванні державної реєстрації комбайна скасовано, у цій частині

залишено в силі рішення районного суду та викладено його мотиви в редакції цієї постанови з огляду на таке.

Право власності в набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором або законом (частина перша статті 334 ЦК України).

Права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають з дня такої реєстрації (частина четверта статті 334 ЦК України).

Автомобіль є рухомою річчю. За загальним правилом право власності на рухому річ виникає з моменту передання майна.

Способом захисту цивільних прав та інтересів може бути відновлення становища, яке існувало до порушення.

Такий спосіб захисту, як визнання права може застосовуватися тільки тоді, коли суб'єктивне цивільне право виникло і якщо це право порушується (оспорюється або не визнається) іншою особою.

За умовами договору купівлі-продажу, укладеного позивачем, право власності на транспортний засіб виникає з моменту його державної реєстрації. Суди встановили, що реєстрація комбайна на підставі цього договору не проводилася. За таких обставин право власності на комбайн на підставі вказаного договору у позивача не виникло.

Внаслідок укладення договору між ПП «Техніка» та позивачем у останнього як покупця виникло зобов'язальне право. Перешкодою для набуття останнім права власності на комбайн є державна реєстрація транспортного засобу, здійснена на підставі іншого правочину. Тому позивач звернувся за захистом свого зобов'язального права як покупця за договором купівлі-продажу, порушення якого полягає в неможливості набути право власності на комбайн з огляду на наявність його державної реєстрації, проведеної на підставі договору купівлі-продажу комбайна, що не підписаний покупцями, тобто є неукладеним. При пред'явленні позовної вимоги про скасування державної реєстрації комбайна позивач фактично просив відновити становище, за якого державна реєстрація, вчинена на підставі неукладеного правочину, не існувала, що дозволить йому здійснити державну реєстрацію транспортного засобу на підставі укладеного ним договору.

Оскільки державна реєстрація комбайна відбулася на підставі неукладеного правочину та порушує права позивача, який за наявності такої реєстрації позбавлений можливості зареєструвати транспортний засіб на підставі укладеного ним договору купівлі-продажу, наявні підстави для задоволення позовної вимоги про скасування державної реєстрації.

З урахуванням скасування державної реєстрації комбайна, проведеної на підставі неукладеного договору, позивач не позбавлений можливості в позасудовому порядку звернутися до реєстратора із заявою про реєстрацію

комбайна на підставі укладеного з ним договору, що є підставою для набуття права власності на транспортний засіб.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2023 року у справі № 204/8118/14 (провадження № 61-8367св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110813990>.

1.2. Одночасне поєднання конструкції позову співвласника майна про припинення права на частку в спільному майні іншого співвласника та визнання за собою права власності на цю частку є недопустимим

31 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про припинення права на частку у спільному майні, визнання права власності та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про встановлення порядку користування нерухомим майном.

Суди встановили, що ОСОБА_1 є власником 32/36 часток житлового будинку АДРЕСА_1 з відповідними частками надвірних будівель та споруд, співвласником інших 4/36 часток цього будинку є ОСОБА_2.

Відповідно до довідки, виданої суб'єктом оціночної діяльності, оціночна вартість спірного житлового будинку становить 143 860,00 грн.

ОСОБА_2 у власності має квартиру АДРЕСА_2.

У зв'язку з цим ОСОБА_1 просила припинити право власності ОСОБА_2 на 4/36 частки житлового будинку та визнати за нею право власності на 4/36 частки вказаного житлового будинку.

ОСОБА_2 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_1 про встановлення порядку користування нерухомим майном шляхом виділення їй у користування кімнати площею 10,8 кв. м, а кімнати площею 10,4 кв. м і 14,1 кв. м - виділити ОСОБА_1; коридор і кладову, надвірні будівлі та споруди залишити у спільному користуванні.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов ОСОБА_1 задоволено, у задоволенні зустрічного позову відмовлено.

Постановою Верховного Суду рішення судів скасовано, у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 про визнання права власності на 4/36 частки в праві спільної власності на житловий будинок відмовлено, справу у частині позовних вимог ОСОБА_1 про припинення права на частку у спільному майні, стягнення компенсації та позовних вимог ОСОБА_2 про встановлення порядку користування нерухомим майном передано на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

Тлумачення пункту 1 частини другої статті 16 ЦК України та статті 365 ЦК України свідчить, що припинення права на частку одного співвласника одночасно є для інших співвласників підставою набуття права на частку.

Рішення суду про припинення права на частку є підставою, з якою закон пов'язує набуття для іншого (інших) співвласника(-ів) права на частку.

Визнання права є способом захисту, що використовується при порушенні. Необхідність у застосуванні цього способу захисту виникає у випадках, коли оспорується або не визнається право, тобто певне суб'єктивне право.

Верховний Суд зазначив, що у співвласника, який тільки пред'являє позов про припинення права на частку, відсутнє суб'єктивне право, яке не визнається або оспорується. Рішення суду буде лише підставою для правонабуття. У випадку відсутності суб'єктивного права власності неможливо стверджувати й про його порушення, тобто невизнання чи оспорування, що виступало б передумовою для визнання права. Тому недопустимим є поєднання конструкції позову про припинення права на частку та визнання права одночасно.

У справі, що переглядалась, відповідач за первісним позовом, зокрема, зазначала, що припинення її права на частку у спірному будинку завдасть їй та членам її сім'ї істотної шкоди, оскільки вона є особою з інвалідністю II групи, а квартира, що є у її власності, перебуває в іпотеці, що свідчить про те, що вона і її сім'я потребує покращення житлових умов.

Верховний Суд звернув увагу на те, що припинення права на частку має відбуватися, якщо таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї. Тобто можливе порушення інтересів як самого співвласника, так і членів його сім'ї може стати перешкодою для задоволення позову про припинення права на частку. Висновок про істотність шкоди, яка може бути завдана співвласнику, робиться в кожному конкретному випадку з урахуванням обставин справи та особливостей об'єкта, який є спільним майном.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 травня 2023 року у справі № 169/740/20 (провадження № 61-774св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111524365>.

2. Спори, що виникають із земельних правовідносин

2.1. Зайняття земельної ділянки, на якій розташована пам'ятка археології, слід розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави. У такому разі позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку слід розглядати як негаторний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки

17 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу Чернігівської обласної прокуратури у справі

за позовом Чернігівської місцевої прокуратури в інтересах держави в особі Департаменту культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської обласної державної адміністрації до Головного управління Держгеокадастру у Чернігівській області (далі – ГУ Держгеокадастру у Чернігівській області), ОСОБА_1 про визнання недійсним наказу ГУ Держгеокадастру щодо передачі у власність ОСОБА_1 земельної ділянки для індивідуального садівництва з державної власності Вознесенської сільської ради Чернігівського району Чернігівської області; скасування державної реєстрації права власності ОСОБА_1 на зазначену земельну ділянку та запису про право власності в державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Суд установив, що наказом ГУ Держгеокадастру у Чернігівській області від 13 вересня 2016 року затверджено проєкт землеустрою щодо відведення ОСОБА_1 земельної ділянки та передано у власність останньої для індивідуального садівництва із земель сільськогосподарського призначення державної власності. 14 вересня 2016 року за ОСОБА_1 зареєстровано право власності на вказану земельну ділянку.

Звертаючись із позовом до суду, прокурор зазначав, що передача у власність ОСОБА_1 земельної ділянки відбулася за рахунок земель державної власності історико-культурного призначення без погодження із спеціально уповноваженим органом у сфері охорони культурної спадщини, що суперечить вимогам чинного законодавства та порушує інтереси держави, оскільки спірна земельна ділянка розміщена в межах пам'ятки культурної спадщини місцевого значення «Улянівка-1» (Микитин Рів) і ґрунтовий могильник XV-XI, VIII-III ст. до н. е., IV - V ст. до н. е.

Рішенням районного суду у задоволенні позову відмовлено.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду змінено в частині мотивів відмови в задоволенні позову та зазначено про те, що власник з дотриманням вимог статті 388 ЦК України може витребувати належне йому майно від особи, яка є останнім його набувачем, незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене до того, як воно потрапило у володіння останнього набувача. Суд зазначив, що позовні вимоги не відповідають належному способу захисту.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду змінено, викладено її мотивувальну частину в редакції цієї постанови, з огляду на таке.

Серед способів захисту речових прав цивільне законодавство виокремлює, зокрема, витребування майна з чужого незаконного володіння (стаття 387 ЦК України) й усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження майном (стаття 391 ЦК України, частина друга статті 52 ЗК України). Вказані способи захисту можна реалізувати шляхом подання віндикаційного та негаторного позовів відповідно.

До земель історико-культурного призначення належать землі, на яких розташовані пам'ятки культурної спадщини, їх комплекси (ансамблі), історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, охоронювані археологічні території, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби (стаття 53 ЗК України). Землі історико-культурного призначення можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності (частина перша статті 54 ЗК України).

З огляду на зазначене Верховний Суд дійшов висновку, що заволодіння громадянами та юридичними особами землями, на яких розташовані пам'ятки археології (перехід до них права володіння цими землями), є неможливим. Розташування таких земель вказує на неможливість виникнення приватного власника, а отже, і нового володільця. Відтак зайняття земельної ділянки, на якій розташована пам'ятка археології, слід розглядати як не пов'язане з позбавленням володіння порушення права власності держави, що узгоджується із пунктом «г» частини четвертої статті 84 ЗК України, частин першої, другої, шостої статті 17 Закону України «Про охорону культурної спадщини». У такому разі позовну вимогу зобов'язати повернути земельну ділянку слід розглядати як негативний позов, який можна заявити впродовж усього часу тривання порушення прав законного володільця відповідної земельної ділянки.

Власник земельної ділянки, на якій розташовані пам'ятки археології, може вимагати усунення порушення його права власності на цю ділянку, зокрема вимагаючи повернути таку ділянку.

При цьому колегія суддів наголосила на тому, що отримання громадянами та юридичними особами у власність земельної ділянки історико-культурного значення, на якій розташована пам'ятка археології, суперечить вимогам законодавства.

Землі історико-культурного значення, на яких розташовані пам'ятки археології, віднесено до категорії особливо цінних земель, а тому повернення земельної ділянки історико-культурного фонду державі, на думку колегії суддів, слід розглядати як негативний, а не в'їдикаційний позов, який можна заявити впродовж всього часу тривання порушення прав законного володільця цієї ділянки.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 травня 2023 року у справі № 748/1335/20 (провадження № 61-11516св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111125335>.

2.2. Особа, яка оскаржила судові рішення про виділення їй із резервного фонду земель запасу земельної ділянки в натурі (на місцевості), не може потрапити в гірше становище порівняно з тим, якого така особа досягнула в попередній інстанції в результаті своєї ж скарги

24 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до Магдалинівської селищної ради Новомосковського району Дніпропетровської області (далі – селищна рада) про зобов'язання виділити в натурі (на місцевості) земельну ділянку.

Позивач обґрунтовувала свої вимоги тим, що рішенням суду у справі № 179/927/20 за нею визнано право на земельну частку (пай), розміром 5,06 умовних кадастрових гектарів, на території селищної ради в порядку спадкування за законом після смерті матері ОСОБА_2.

Ураховуючи наведене, ОСОБА_1 просила зобов'язати селищну раду виділити їй із земельної ділянки площею 6,6 га, призначеної для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, що розташована на території селищної ради, в натурі (на місцевості) земельну частку (пай), розміром 5,06 умовних кадастрових гектарів.

Справа переглядалась судами неодноразово.

Оскарженою постановою апеляційного суду рішення районного суду скасовано, позов задоволено частково, зобов'язано селищну раду виділити позивачу із резервного фонду розташованих на території селищної ради, в натурі (на місцевості) земель запасу земельну ділянку площею 5,06 умовних кадастрових гектарів, для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду залишено без змін з огляду на таке.

У випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду (частина п'ята статті 11 ЦК України).

Відповідно до статті 3 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» підставами для виділення земельних ділянок у натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) є рішення відповідної сільської, селищної, міської ради.

Позивач, звертаючись до суду із касаційною скаргою, зазначала, що вона не погодилась із оскарженою постановою в частині виділення земельної ділянки із резервного фонду земель запасу, оскільки вважає, що така земельна ділянка має бути виділена саме із земельної ділянки, площею 6,6 га, призначеної для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Селищна рада постанову апеляційного суду у касаційному порядку не оскаржувала.

Верховний Суд зауважив, що принцип заборони повороту до гіршого відомий ще з часів римського права та існував у зв'язку із іншим правилом – *tantum devolutum quantum appellatum* (скільки скарги, стільки і рішення).

Правило заборони повороту означає недопустимість погіршення становища сторони, яка оскаржує судові рішення. Тобто особа, яка оскаржує судові рішення, не може потрапити в гірше становище, порівняно із тим, що така особа досягнула в попередній інстанції в результаті своєї ж скарги.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 травня 2023 року у справі № 179/363/21 (провадження № 61-4060св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111250919>.

3. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів

3.1. Для визнання правочину недійсним на підставі статті 229 ЦК України наявність чи відсутність помилки – неправильного сприйняття позивачем фактичних обставин правочину, що вплинуло на волевиявлення особи під час укладення договору дарування замість договору довічного утримання, суд визначає не тільки за фактом прочитання сторонами тексту оспорюваного договору дарування та роз'яснення нотаріусом суті договору, а й за такими обставинами, як: вік позивача, його стан здоров'я та потреба у зв'язку із цим у догляді й сторонній допомозі; наявність у позивача спірного житла як єдиного; відсутність фактичної передачі спірного нерухомого майна за оспорюваним договором дарувальником обдаровуваному та продовження позивачем проживання в спірному будинку після укладення договору дарування

24 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_1 ОСОБА_3, у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – приватний нотаріус Запорізького міського нотаріального округу, про визнання недійсним договору дарування.

Суди встановили, що на підставі свідоцтва про право власності на житло позивачу належала на праві часткової власності 1/3 частка квартири.

Відповідно до нотаріально посвідченого договору дарування частки квартири від 29 листопада 2016 року позивач подарувала ОСОБА_2 належну їй 1/3 частку зазначеної квартири.

Відповідно до пункту 5 договору дарування сторони підтверджують, що волевиявлення є вільним та усвідомленим; укладення цього договору відповідає її інтересам, договір не носить характеру удаваного та фіктивного правочину, спрямований на реальне настання наслідків, які обумовлені в ньому, дарування здійснюється без будь-яких погроз, примусу чи насильства як морального, так і фізичного.

Нотаріусом роз'яснено вимоги законодавства щодо змісту й правових наслідків договору, договір зачитано сторонам уголос, нотаріально засвідчена копія договору видана дарувальнику.

Справа переглядалась судами неодноразово.

Оскарженою постановою апеляційного суду рішення районного суду про відмову в задоволенні позову залишено без змін з посиланням на те, що у справі не встановлено сукупності обставин, які свідчать про те, що ОСОБА_1 неправильно сприйняла фактичні обставини правочину, що вплинуло на її волевиявлення під час укладення договору дарування. Враховуючи те, що ОСОБА_1 не довела обставин, на які посилалась як на обґрунтування позовних вимог, у суду першої інстанції не було підстав для визнання оспорюваного договору дарування недійсним відповідно до статті 229 ЦК України.

Постановою Верховного Суду судові рішення залишено без змін з огляду на таке.

За змістом статей 203, 717 ЦК України договір дарування вважається укладеним, якщо сторони мають повне уявлення не лише про предмет договору, а й досягли згоди щодо всіх його істотних умов. Договір, що встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не вважається договором дарування, правовою метою якого є передача власником свого майна у власність іншої особи без отримання взаємної винагороди.

На відміну від договору дарування, за договором довічного утримання (догляду), який згідно з позовними вимогами мала на увазі позивач, одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувач) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно, що унормовано статтею 744 ЦК України.

Відповідно до частини третьої статті 215 ЦК України якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин).

Згідно зі статтями 229 – 233 ЦК України правочин, вчинений під впливом помилки, обману, насильства, зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною або внаслідок впливу тяжкої обставини, є оспорюваним.

За змістом частини першої статті 229 ЦК України, якщо особа, яка вчинила правочин, помилилася щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин може бути визнаний судом недійсним. Істотне значення має помилка щодо природи правочину, прав та обов'язків сторін, таких властивостей

і якостей речі, які значно знижують її цінність або можливість використання за цільовим призначенням. Помилка щодо мотивів правочину не має істотного значення, крім випадків, встановлених законом.

Обставини, щодо яких помилилася сторона правочину (стаття 229 ЦК), мають існувати саме на момент вчинення правочину. Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести, що така помилка дійсно мала місце, а також що вона має істотне значення.

Отже, наявність чи відсутність помилки – неправильного сприйняття позивачем фактичних обставин правочину, що вплинуло на волевиявлення особи під час укладення договору дарування замість договору довічного утримання, суд визначає не тільки за фактом прочитання сторонами тексту оспорюваного договору дарування та роз'яснення нотаріусом суті договору, а й за такими обставинами, як: вік позивача, його стан здоров'я та потреба у зв'язку із цим у догляді й сторонній допомозі; наявність у позивача спірного житла як єдиного; відсутність фактичної передачі спірного нерухомого майна за оспорюваним договором дарувальником обдаровуваному та продовження позивачем проживати в спірному будинку після укладення договору дарування.

Лише в разі встановлення цих обставин норми частини першої статті 229 та статей 203 і 717 ЦК України у сукупності вважаються правильно застосованими.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов правомірного висновку, що позивачем під час розгляду справи не надано належних та допустимих доказів на підтвердження того, що на час укладення оспорюваного правочину сторони мали намір укласти договір довічного утримання, що вони досягли згоди щодо істотних умов договору довічного утримання та, що позивач на час укладення оспорюваного правочину перебувала у такому стані, що потребувала сторонньої допомоги, або була нездатна усвідомити зміст укладеного договору, який їй було роз'яснено нотаріусом.

При цьому наступна зміна свого рішення або ставлення до його наслідків у результаті переусвідомлення його значення для себе, що настали у майбутньому, тобто після укладення таких правочинів, не повинні створювати уявлення про наявність такої помилки станом на момент укладення оспорюваних правочинів.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 травня 2023 року у справі № 337/5653/19 (провадження № 61-3221св23) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/111278872>.

3.2. Застосування судом до процедури виконання судового рішення мораторію після втрати чинності Законом України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті»

не впливає на процедуру звернення стягнення на предмет іпотеки, зокрема шляхом проведення прилюдних торгів у межах виконавчого провадження, оскільки при підготовці та проведенні прилюдних торгів державний виконавець керується чинним на момент їх проведення законодавством

10 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» (раніше – Публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України», далі – ПАТ «Ощадбанк», банк) у справі за позовом ПАТ «Ощадбанк» до ОСОБА_1, третя особа – ОСОБА_2, про стягнення заборгованості за кредитним договором шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки, виселення та зняття з реєстраційного обліку.

Суд установив, що 12 липня 2007 року між ПАТ «Ощадбанк» та ОСОБА_2 укладено договір відновлювальної кредитної лінії, за умовами якого останній отримав кредит зі строком повернення до 12 липня 2017 року та сплатою відсотків за користування кредитом.

На забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором між банком та ОСОБА_1 (майновий поручитель) укладено нотаріально посвідчений іпотечний договір від 12 липня 2007 року.

Позичальник належним чином не виконував взяті на себе зобов'язання за кредитним договором, у зв'язку із чим утворилась заборгованість за кредитним договором.

У червні 2015 року ПАТ «Ощадбанк» звернулося до суду з позовом до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості за кредитним договором шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки, виселення та зняття з реєстраційного обліку.

Рішенням міського суду у задоволенні позову відмовлено, посилаючись на те, що Законом України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» встановлений мораторій, який тимчасово забороняє примусове звернення стягнення на майно (відчуження без згоди власника).

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове судове рішення про часткове задоволення позовних вимог, зокрема, – звернуто стягнення на предмет іпотеки – квартиру, що належить на праві приватної власності ОСОБА_1, шляхом продажу на прилюдних торгах у межах процедури виконавчого провадження. При цьому застосовано до процедури виконання цього рішення суду мораторій, встановлений Законом України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті».

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду залишено без змін з огляду на таке.

У справі, яка переглядається, на вирішенні Верховного Суду стоїть питання, зокрема, щодо підстав для застосування судом до процедури звернення стягнення на предмет іпотеки (визначеної у постанові апеляційного суду у неоскарженій частині) мораторію, встановленого Законом України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті».

Встановлений Законом України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» мораторій не передбачав втрату кредитором права на звернення стягнення на предмет іпотеки (застави) у випадку невиконання боржником зобов'язань за договором, а лише тимчасово забороняв його примусове стягнення (відчужувати без згоди власника).

Закон України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» втратив чинність 23 вересня 2021 року, тобто введені цим законом тимчасові обмеження вже не діяли, оскільки вони обмежували в часі примусове стягнення майна лише до моменту втрати цим законом чинності.

Зазначення в оскаржуваній постанові апеляційного суду про застосування до процедури виконання рішення суду мораторію, визначеного згаданим законом, не впливає на процедуру звернення стягнення на предмет іпотеки у цій справі, зокрема шляхом проведення прилюдних торгів у межах виконавчого провадження, оскільки при підготовці і проведенні прилюдних торгів державний виконавець керується чинним на момент їх проведення законодавством.

При цьому Верховний Суд зауважив, що відповідно до частини 5-2 розділу VI Закону України «Про іпотеку» у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування щодо нерухомого майна (нерухомості), що належить фізичним особам та перебуває в іпотеці за споживчими кредитами, зупиняється дія статті 37 (у частині реалізації права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки), статті 38 (у частині реалізації права іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки), статті 40 (у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судові рішення про звернення стягнення на такі об'єкти), статей 41, 47 (у частині реалізації предмета іпотеки на електронних торгах) цього Закону.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2023 року у справі № 501/2862/15-ц (провадження № 61-7407св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110910046>.

4. Спори, що виникають із трудових правовідносин

4.1. Звільнення працівника, проведене з порушенням вимог Закону України «Про запобігання корупції», разом із констатацією незаконності такого звільнення за пунктом 2 частини першої статті 40 КЗпП України є правовою підставою для захисту трудових прав.

Компенсація відповідно до частини четвертої статті 235 КЗпП України за наявності підстав для поновлення на роботі працівника, який був звільнений у зв'язку із здійсненим ним повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою, підлягає стягненню в разі відмови працівника від поновлення на роботі

03 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу державного вищого навчального закладу «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» (далі – ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури») у справі за позовом ОСОБА_1 до ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», третя особа – Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК), про визнання протиправними та скасування наказів, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, виплату грошової компенсації.

Суди встановили, що з серпня 2015 року ОСОБА_1 перебував у трудових відносинах з ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» та з лютого 2019 року переведений за строковим трудовим договором на посаду проректора з науково-педагогічної, кадрової та виховної роботи.

Рішенням Вченої ради академії від 01 вересня 2020 року № 174 затверджено Положення про співробітників ректорату, яким змінено вимоги до посад співробітників ректорату та запроваджено обов'язкову кваліфікаційну вимогу (наявність наукового ступеня доктора наук). Наказом ректора в цей самий день введено в дію вказане рішення Вченої ради академії.

08 лютого 2021 року позивач звернувся до Міністра освіти і науки України із заявою про проведення службового розслідування щодо можливих незаконних дій ректора ОСОБА_2. У заяві НАЗК від 30 травня 2022 року зазначено про те, що слідчим управлінням ГУ НП в Дніпропетровській області 23 квітня 2021 року розпочато досудове розслідування у кримінальному провадженні за частиною третьою статті 191 КК України (корупційне кримінальне правопорушення). З 08 лютого 2021 року позивач набув статусу викривача.

Наказом від 15 лютого 2021 року «Про зміну структури управління» ОСОБА_2 виведено зі структури академії, зокрема посаду проректора з науково-педагогічної, кадрової та виховної роботи, а введено в структуру академії, зокрема посаду проректора з наукової роботи.

Наказом від 18 червня 2021 року № 260-ОК позивача звільнено з роботи з 22 червня 2021 року за пунктом 2 частини першої статті 40 КЗпП України у зв'язку з виявленою невідповідністю займаній посаді внаслідок змін в організації управління виробничою діяльністю і штатного розпису академії та його відмовою від переведення на іншу посаду.

У липні 2021 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» про визнання протиправними та скасування наказів від 15 лютого та 18 червня 2021 року, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу та грошової компенсації.

Рішенням районного суду у задоволенні позову відмовлено.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду скасовано та ухвалено нове судове рішення, яким позов задоволено частково.

Визнано неправомірним наказ про звільнення з роботи позивача, поновлено останнього на посаді з 22 червня 2021 року та стягнуто з відповідача на його користь середній заробіток за час вимушеного прогулу.

Апеляційний суд керувався тим, що наказ про звільнення позивача є незаконним, оскільки на момент переведення по строковому трудовому договору позивача на іншу посаду він ще не мав наукового ступеня.

Крім того, позивач є викривачем в запобіганні і протидії корупційним діям керівництва відповідача, повідомлення позивачем про можливі факти корупційних правопорушень ректором ОСОБА_2 у подальшому стало причиною звільнення його з роботи.

Верховний Суд постанову апеляційного суду в частині позовних вимог про стягнення грошової компенсації скасував і ухвалив в цій частині нове рішення про відмову у задоволенні позову, в частині вирішення інших позовних вимог залишив без змін з огляду на таке.

Відповідно до вимог статті 40 КЗпП України саме роботодавець має довести законність звільнення працівника з роботи.

Встановивши, що відповідач на момент призначення позивача на посаду проректора з науково-педагогічної, кадрової та виховної роботи знав про кваліфікаційні вимоги, що є обов'язковими для виконання цієї роботи, і те, що позивач займаній посаді не відповідає через відсутність у нього наукового ступеня, однак свідомо його призначив, суд апеляційної інстанції зробив правильний висновок, що сам по собі факт відсутності у позивача наукового ступеня не може бути у подальшому підставою для звільнення працівника за пунктом 2 частини першої статті 40 КЗпП України.

Також Верховний Суд звернув увагу на те, що викривач набуває свого статусу з моменту, коли він здійснив всі залежні від нього дії для повідомлення про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою, щоб відповідна інформація надійшла до адресата. З моменту набуття особою статусу викривача останній здобуває імунітет, суть якого розкрито в статті 53-4 Закону України «Про запобігання корупції».

Верховний Суд погодився з висновком апеляційного суду про доведеність позивачем наявності у нього статусу викривача; повідомлення позивачем у лютому 2021 року про можливі факти корупційних правопорушень ректором ОСОБА_2 у подальшому могло стати причиною настання негативних змін для позивача, які знайшли свій прояв у його звільненні з роботи у червні 2021 року. При цьому зазначив, що кваліфікаційна вимога до посади, яку обіймав позивач, – наявність ступеня доктора наук, стала обов'язковою після повідомлення позивачем про можливі корупційні правопорушення з боку керівництва відповідача. Саме відсутність у позивача ступеня доктора наук стала підставою для звільнення позивача з роботи.

За таких обставин, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що звільнення позивача було проведено з порушенням вимог Закону України «Про запобігання корупції», що разом із констатацією незаконності звільнення позивача за пунктом 2 частини першої статті 40 КЗпП України, є правовою підставою для захисту трудових прав ОСОБА_1.

Водночас Верховний Суд не погодився з висновком апеляційного суду щодо наявності підстав для стягнення з відповідача на користь позивача грошової компенсації, зазначивши, що положення частини четвертої статті 235 КЗпП України (виплата грошової компенсації у разі наявності підстав для поновлення на роботі працівника, який був звільнений у зв'язку із здійсненим ним або його близькою особою повідомленням про можливі факти корупційних правопорушень іншою особою) підлягають застосуванню у разі відмови працівника від поновлення на роботі, однак у цій справі позивач просив поновити його на роботі і ці вимоги були задоволені судом апеляційної інстанції, тому підстави для стягнення такої грошової компенсації відсутні.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 травня 2023 року у справі № 221/6805/21 (провадження № 61-12935св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110743243>.

5. Спори, що викають із житлових правовідносин

5.1. Сам факт переходу права власності на житло до іншої особи не є безумовною підставою для виселення членів сім'ї власника цього нерухомого майна, у тому числі й колишніх, які є особами похилого віку, побудували спірне домоволодіння, проживають у ньому понад 20 років,

сприймають його як єдине житло, не мають іншого житла, придатного для проживання, сплачують плату за житлово-комунальні послуги та загалом характеризуються позитивно за місцем свого проживання. Виселення становитиме надмірний тягар для них та за вказаних обставин є непропорційним у контексті принципів статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

10 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 та її представника у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про усунення перешкод у користуванні власністю шляхом виселення.

Суди встановили, що ОСОБА_1 є власником житлового будинку з господарськими будівлями та спорудами, розташованого на АДРЕСА_1, а також земельної ділянки для їх обслуговування на підставі договорів дарування від 11 серпня 2021 року, укладених з її чоловіком. У зазначеному будинку зареєстровані та проживають позивач, її чоловік, а також батьки її чоловіка – відповідачі у справі. Відповідачі є пенсіонерами, проживають без реєстрації в спірному будинку з моменту закінчення у 1995 році його будівництва, сплачують за комунальні послуги.

Спирний будинок має два поверхи та побудований на два входи та виходи. На час розгляду справи відповідачі проживають в літній кухні, яка розташована на подвір'ї домоволодіння.

Житловий будинок на АДРЕСА_2 належить на праві приватної власності сину відповідачів ОСОБА_8 на підставі договору дарування від 11 липня 2022 року.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Постановою Верховного Суду судові рішення залишено без змін з огляду на таке.

Відповідно до статті 150 ЖК України громадяни, які мають у приватній власності будинок (частину будинку), квартиру, користуються ним (нею) для особистого проживання і проживання членів їх сімей і мають право розпоряджатися цією власністю на свій розсуд: продавати, дарувати, заповідати, здавати в оренду, обмінювати, закладати, укладати інші не заборонені законом угоди.

Згідно з частиною першою статті 156 ЖК України члени сім'ї власника жилого будинку (квартири), які проживають разом з ним у будинку (квартирі), що йому належить, користуються жилим приміщенням нарівні з власником будинку (квартири), якщо при їх вселенні не було іншої угоди про порядок користування цим приміщенням.

До членів сім'ї власника будинку (квартири) належать особи, зазначені в частині другій статті 64 цього Кодексу. Припинення сімейних відносин з власником будинку (квартири) не позбавляє їх права користування займаним приміщенням. У разі відсутності угоди між власником будинку (квартири) і колишнім членом його сім'ї про безоплатне користування жилим приміщенням до цих відносин застосовуються правила, встановлені статтею 162 цього Кодексу.

Згідно з частинами четвертою та п'ятою статті 9 ЖК України ніхто не може бути виселений із займаного жилого приміщення або обмежений у праві користування жилим приміщенням інакше як з підстав і в порядку, передбачених законом. Житлові права охороняються законом, за винятком випадків, коли вони здійснюються в суперечності з призначенням цих прав чи з порушенням прав інших громадян або прав державних і громадських організацій.

Права членів сім'ї власника житла також підлягають захисту і позбавлення права на житло не лише має ґрунтуватися на вимогах закону, але таке втручання повинно бути виправданим, необхідним для захисту прав позивача та не покладати надмірний тягар на відповідача.

Отже, сам факт переходу права власності на житло до іншої особи не є безумовною підставою для виселення членів сім'ї власника цього нерухомого майна, у тому числі і колишніх. Законність виселення, яке по факту є втручанням у право на житло та право на повагу до приватного життя у розумінні статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, має бути оцінено на предмет пропорційності такого втручання.

Встановивши, що відповідачі є батьками чоловіка позивача, живуть у спірному домоволодінні з моменту закінчення його будівництва, при цьому брали безпосередню участь у його будівництві, а попередній власник домоволодіння (чоловік позивача) не оспорював права відповідачів (його батьків) на користування належним йому житлом, суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованих висновків про відсутність правових підстав для усунення позивачу перешкод у користуванні її власністю шляхом виселення відповідачів без надання іншого жилого приміщення.

Виселення відповідачів, які є особами похилого віку, побудували спірне домоволодіння, проживають у ньому понад 20 років, сприймають його як єдине житло, не мають іншого житла, придатного для проживання, сплачують плату за житлово-комунальні послуги та загалом характеризуються позитивно за місцем свого проживання, становите надмірний тягар для них та за обставин цієї справи є непропорційним у контексті принципів статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Суди правильно врахували, що позивач, укладаючи у серпні 2021 року зі своїм чоловіком безоплатний договір дарування житлового будинку з господарськими будівлями та спорудами, знала про проживання в ньому

відповідачів – батьків її чоловіка, які є людьми похилого віку, побудували спірне житло та проживають у ньому тривалий час, а тому могла передбачити наявне щодо цього нерухомого майна обтяження, зокрема права батьків чоловіка на проживання у домоволодінні.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2023 року у справі № 723/983/22 (провадження № 61-4065св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110849689>.

6. Спори, що викають із сімейних правовідносин

6.1. Під час розгляду справ щодо визначення місця проживання дитини суди передусім повинні враховувати інтереси самої дитини, оцінюючи сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини й обов'язком батьків діяти в її інтересах. У разі зміни відносин між батьками, а також встановлення можливості їхнього спільного спілкування та проведення часу з дитиною визначене місце проживання дитини з одним із батьків може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку

10 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_2 ОСОБА_3 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: орган опіки та піклування в особі Служби у справах дітей Шевченківської районної у м. Полтаві ради, орган опіки піклування в особі Служби у справах дітей виконавчого комітету Подільської районної у м. Полтаві ради, про визначення місця проживання дитини.

Суди встановили, що сторони перебували в зареєстрованому шлюбі, в якому у них народилася дочка. Після розірвання шлюбу дитина залишилась проживати з матір'ю, а з початку грудня 2020 року постійно проживає з батьком, з цього ж часу позивач перестав сплачувати на користь відповідача аліменти, оскільки повністю взяв обов'язок щодо забезпечення дочки на себе.

Відповідно до висновку дитячого психолога дитина проживає з батьком, мати у її вихованні участі не бере, дівчинка проявляє більшу прихильність до батька.

Згідно з актом обстеження житлово-побутових умов проживання за адресою позивача, який видано за заявою ОСОБА_2 та затверджено відділом служби у справах дітей, квартира позивача мебльована, у ній наявна побутова техніка, відведена окрема кімната для дитини, є місце для навчання, іграшки, необхідні речі. Відповідно до висновків органів опіки та піклування доцільно, в інтересах малолітньої дитини, визначити місце проживання з батьком.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

Верховний Суд погодився з судовими рішеннями з огляду на таке.

Суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини (частина шоста статті 19 СК України).

Як суди попередніх інстанцій, так і Верховний Суд не знайшов підстав для непогодження з висновком органу опіки та піклування щодо визначення місця проживання дитини разом з батьком.

У частині першій статті 3 Конвенції про права дитини визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Аналіз норм права (частини четвертої статті 29 ЦК України, статей 141, 160, 161 СК України) дають підстави для висновку, що рівність прав батьків стосовно дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й першорядно повинні бути визначені й враховані інтереси дитини з урахуванням об'єктивних обставин спору.

Норми міжнародного права та національне законодавство не містять положень, які б наділяли одного з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

Отже, під час розгляду справ щодо визначення місця проживання дитини суди передусім повинні враховувати інтереси самої дитини, оцінюючи сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

З огляду на викладене Верховний Суд погодився із висновками судів попередніх інстанцій, які, врахувавши вік дитини, яка проживає та бажає надалі проживати разом з батьком, який піклується про її фізичне та духовне виховання, займається її оздоровленням, той факт, що дитина залишиться у звичному для себе середовищі, продовжить відвідувати школу, у якій навчалася, спілкуватися зі своїми однокласниками, дійшли обґрунтованого висновку про визначення місця проживання малолітньої дитини разом з батьком, що відповідатиме найкращим інтересам самої дитини.

Також суди вірно врахували висновок, який надала дитячий практичний психолог, відповідно до якого дитина має більшу прихильність до батька.

При цьому Верховний Суд зазначив, що визначення місця проживання дитини з батьком не впливає на її взаємовідносини з матір'ю, оскільки визначення місця проживання дитини з одним із батьків не позбавляє іншого

батьківських прав та не звільняє його від виконання своїх батьківських обов'язків.

Верховний Суд наголосив на тому, що у разі зміни обставин у відносинах сторін спору, в першу чергу відносин між батьками, а також встановлення можливості їхнього спілкування та проведення часу з дитиною, визначене у цій справі місце проживання дитини може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку.

Таким чином, виходячи із обставин цієї справи, враховуючи, що батьки не змогли самотійно вирішити спір щодо визначення місця проживання дитини та забезпечити доброзичливе спілкування один з одним, висновки судів попередніх інстанцій про визначення місця проживання дитини разом із батьком за місцем його фактичного проживання є правильними, вони ґрунтуються на вимогах закону, підтверджені матеріалами справи та спрямовані на забезпечення гармонійного розвитку дитини у безпечному, спокійному та стійкому середовищі.

Зазначене буде відповідати якнайкращим інтересам дитини, сприятиме повноцінному її вихованню та розвитку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2023 року у справі № 554/5428/21-ц (провадження № 61-9323св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reestr.court.gov.ua/Review/110849713>.

6.2. Дозвіл на виїзд неповнолітньої дитини за межі України без згоди та супроводу батька не передбачає можливості його видачі на майбутні, постійні поїздки, є разовим, тобто таким, що надається судом на конкретно визначену поїздку з конкретно визначеним періодом перебування за кордоном.

Надання судом дозволу на виїзд дитини за кордон без згоди батька без визначення відповідного часового проміжку перебування дитини в іншій країні не свідчить про одноразовий виїзд та може призвести до порушення прав дитини, а також батьківських прав одного з батьків

31 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про надання дозволу на виїзд дитини за кордон без згоди батька.

Суди встановили, що сторони у справі мають дитину, яка проживає з матір'ю. У 2018 році рішенням районного суду з відповідача на користь позивача стягнуто аліменти на утримання дитини до досягнення нею повноліття.

Відповідач ОСОБА_2, будучи батьком малолітньої доньки, відмовляє позивачу в наданні дозволу на виїзд дитини за кордон.

Згідно з наданими позивачем довідками дитина часто хворіла на синусит, ГРВІ, бронхіт, алергічний риніт, тонзиліт, респіраторний стоматит, тому дитині для лікування та із профілактичною метою, за рекомендаціями лікарів, необхідно періодично перебувати на морі.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

Верховний Суд скасував рішення судів, передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

Батьки мають право звертатися до суду, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки як їх законні представники без спеціальних на те повноважень (частина друга статті 154 СК України).

Фізична особа, яка не досягла шістнадцяти років, має право на виїзд за межі України лише за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальників та в їхньому супроводі або в супроводі осіб, які уповноважені ними, крім випадків, передбачених законом (частина третя статті 313 ЦК України).

Дозвіл на виїзд неповнолітньої дитини за межі України без згоди та супроводу батька, на підставі наведених нормативних актів, не передбачає можливості його видачі на майбутні, постійні поїздки, є разовим, тобто таким, що надається судом на конкретно визначену поїздку із конкретно визначеним періодом перебування за кордоном.

Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 04 липня 2018 року у справі № 712/10623/17 викладено правовий висновок про те, що дозвіл на виїзд за кордон дітей у супроводі одного з батьків за відсутності згоди другого з батьків може бути наданий на підставі рішення суду на певний період, із визначенням його початку й закінчення. Суди, на підставі належно оцінених доказів, дійшли обґрунтованого висновку про те, що надання дозволу на виїзд дитини за кордон без згоди батька без визначення відповідного часового проміжку перебування дитини в іншій державі, строку та мети виїзду, не свідчить про одноразовий виїзд, що призведе до порушення прав дитини, а також батьківських прав відповідача, оскільки вони тривалий час будуть позбавлені права на особисті зустрічі, на піклування батька про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, а тому суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про відсутність правових підстав для задоволення таких позовних вимог ОСОБА_1 (див. постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 19 лютого 2020 року у справі № 235/139/16-ц (провадження № 61-36629св18).

У справі, що переглядається, згідно з даними ЄДРСР рішенням районного суду, ухваленим у вересні 2020 року та залишеним без змін постановою апеляційного суду у травні 2021 року (справа № 297/1029/20), зобов'язано

позивача не чинити перешкоди відповідачу в спілкуванні з дочкою та у її вихованні. Встановлено відповідачу час та місце для спілкування з дитиною за попередньою домовленістю батьків.

У серпні 2021 року ОСОБА_1 звернулась з позовом до суду про надання дозволу на виїзд дитини за кордон без згоди батька, в якому просила надати їй дозвіл на тимчасове багаторазове вивезення дитини за кордон для оздоровлення без дозволу (згоди) та супроводу батька дитини строком на 3 роки.

Надаючи дозвіл на тимчасове багаторазове вивезення дитини за кордон для оздоровлення без дозволу, згоди та супроводу батька строком на 3 роки, суди попередніх інстанцій керувалися тим, що це відповідатиме найкращим інтересам дитини.

Верховний Суд зауважив, що надання дозволу на виїзд дитини за кордон без згоди батька без визначення початку і закінчення періоду, протягом якого малолітня дитина перебуватиме за кордоном країни перебування, не свідчить про одноразовий виїзд, що призведе до порушення прав дитини, а також батьківських прав відповідача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 травня 2023 року у справі № 297/1949/21 (провадження № 61-410св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111486762>.

7. Питання процесуального права

7.1. Направлення судом кореспонденції за зазначеною позивачем у позовній заяві адресою, за якою відповідач не проживає або не зареєстрований, не можна вважати належним повідомленням про розгляд справи. Таке порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування рішення суду першої інстанції

10 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_2, подану її представником, у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено.

Суд першої інстанції зазначив, що поштова кореспонденція, направлена судом на адресу ОСОБА_2, повернута з відміткою «відсутній адресат», тому вона вважається повідомленою відповідно до норм пункту 3 частини восьмої статті 128 ЦПК. Апеляційний суд зазначив, що суд першої інстанції дійшов помилкового висновку, що відповідач була належним чином повідомлена про дату, час і місце розгляду справи. Водночас залишив рішення суду без змін, оскільки при наявності рішення суду про розірвання шлюбу, навіть і ухваленого

з процесуальними порушеннями, але яке було чинним протягом тривалого часу, суд надає перевагу принципу правової визначеності перед процесуальним порушенням.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду скасовано, справу передано на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Верховним Судом встановлено, що судом першої інстанції не було належно повідомлено ОСОБА_2 про розгляд справи.

Розгляд справи кілька разів переносився, оскільки конверт, що був направлений відповідачу з повідомленням про дату, час та місце проведення судового засідання, повертався до суду з відміткою відділення поштового зв'язку «адресат відсутній за вказаною адресою».

Розгляд справи за відсутності учасника процесу, щодо якого немає відомостей про вручення йому судової повістки, є порушенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також грубим порушенням вимог статей 128–130, 223 ЦПК України.

Відповідно до пункту 3 частини восьмої статті 128 ЦПК України днем вручення судової повістки є день проставлення у поштовому повідомленні відмітки про відмову отримати судову повістку чи відмітки про відсутність особи за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, повідомленою цією особою суду.

Однак, ухвалюючи судові рішення, суд першої інстанції на зазначені вимоги законодавства уваги не звернув, розглянув справу без належного повідомлення ОСОБА_2 про дату, час та місце її розгляду, чим порушив вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо права особи на справедливий судовий розгляд.

При цьому районний суд належно не встановив місця проживання/реєстрації відповідача та/чи її поштової адреси.

Так, у позовній заяві міститься неправильна адреса місця проживання ОСОБА_2. Разом з тим апеляційний суд на відповідні доводи апеляційної скарги про неповідомлення відповідача районним судом про дату судового засідання належної правової оцінки не надав.

На виконання частини шостої статті 187 ЦПК України районний суд направив запит лише до Управління Державної міграційної служби України, у нижньому правому куті якого міститься відмітка про те, що з 04 квітня 2016 року повноваження з реєстрації місця проживання делеговані органам місцевого самоврядування як органу реєстрації.

Заходів щодо встановлення дійсного місця реєстрації та проживання ОСОБА_2 районний суд не здійснив.

Відповідно до пункту 3 частини третьої статті 376 ЦПК України порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення, якщо,

зокрема, справу (питання) розглянуто судом за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце засідання суду (у разі якщо таке повідомлення є обов'язковим), якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою.

Апеляційний суд, переглядаючи справу в апеляційному порядку за апеляційною скаргою ОСОБА_2, на вказане порушення судом першої інстанції норм процесуального права, яке було обов'язковою підставою для скасування рішення районного суду відповідно до пункту 3 частини третьої статті 376 ЦПК України, уваги не звернув, залишивши судові рішення без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2023 року у справі № 405/1117/20 (провадження № 61-3152св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110910083>.

7.2. **Ті самі позовні вимоги одночасно не можуть розглядатися за правилами різних судових юрисдикцій, оскільки це є неприпустимим і може призвести до між'юрисдикційного конфлікту**

24 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за позовом ОСОБА_1 до Департаменту соціальної політики Луцької міської ради про відшкодування моральної шкоди.

Позивач просив суд відшкодувати йому моральну шкоду, завдану Департаментом соціальної політики міської ради, оскільки суд в адміністративній справі визнав протиправними дії відповідача щодо призначення йому житлової субсидії та зобов'язав його здійснити відповідну виплату.

Суд першої інстанції прийняв позовну заяву до розгляду в спрощеному провадженні, а потім ухвалою, яку апеляційний суд залишив без змін, закрив провадження у справі на підставі пункту 3 частини першої статті 255 ЦПК України, врахувавши, що позивач уже заявляв тотожні позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди до відповідача в адміністративній справі, вони були розглянуті по суті й адміністративний суд відмовив у їх задоволенні.

Верховний Суд змінив попередні судові рішення в мотивувальній частині, зробивши такі правові висновки.

Суди попередніх інстанцій правильно встановили, що в адміністративній справі частково задоволені вимоги позивача: визнано протиправними дії Департаменту соціальної політики міської ради, зобов'язано його здійснити виплату житлової субсидії позивачеві, у задоволенні решти позовних вимог, у тому числі про відшкодування моральної шкоди, відмовлено.

Судові рішення в адміністративній справі містять доводи щодо позовних вимог про відшкодування моральної шкоди. При цьому позивач в апеляційному

порядку оскаржував рішення суду першої інстанції у частині відмови в задоволенні позовних вимог про відшкодування моральної шкоди. Оскаржував він у цій частині судові рішення і в касаційному порядку.

Отже, у межах адміністративної справи суди розглянули по суті позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди, а тому доводи позивача в касаційній скарзі про те, що відповідної вимоги в межах адміністративної справи він не заявляє, не відповідають дійсності.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо, зокрема, справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Верховний Суд зазначив, що оскільки справу було розглянуто адміністративним судом і відповідне рішення набрало законної сили, то суд не вправі розглядати аналогічний позов у порядку цивільного судочинства, а справа підлягає закриттю саме з цієї процесуальної підстави.

Водночас суди помилково застосували пункт 3 частини першої статті 255 ЦПК України, яким передбачено, що суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо набрали законної сили рішення суду або ухвала суду про закриття провадження у справі, ухвалені або постановлені з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили за тими самими вимогами, оскільки така підстава закриття може бути застосована, якщо справа підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства і є відповідне судові рішення, ухвалене саме в порядку цивільного судочинства.

На вказане суди уваги не звернули, а це має суттєве юридичне значення, оскільки в іншому випадку зазначене призведе до того, що одні й ті самі позовні вимоги одночасно будуть розглядатися за правилами різних судових юрисдикцій, що є неприпустимим і призведе до міжюрисдикційного конфлікту.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 травня 2023 року у справі № 161/10940/22 (провадження № 61-2476св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reestr.court.gov.ua/Review/111220922>.

7.3. Повноваження виконавця на звернення з позовною заявою, апеляційною скаргою в інтересах інших осіб передбачені частиною другою статті 4, частиною четвертою статті 42 ЦПК України, у тому числі з апеляційною скаргою в інтересах стягувача на судові рішення у справі про поділ спільного майна подружжя, який призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна та виконання судового рішення про стягнення боргу

10 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу приватного виконавця виконавчого округу

Одеської області Колечко Д. М. (далі – приватний виконавець) у справі за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ спільного майна подружжя.

Рішенням районного суду позов про поділ спільного майна подружжя задоволено.

Апеляційний суд закрит провадження за апеляційною скаргою приватного виконавця, посилаючись на те, що спірні правовідносини виникли між подружжям, вимоги до приватного виконавця не заявлялися. Таким чином, право на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції в цій справі у приватного виконавця відсутнє.

Постановою Верховного Суду ухвалу апеляційного суду скасовано, справу передано для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

У частині першій статті 352 ЦПК України визначено, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково.

В апеляційній скарзі приватний виконавець зазначив, що спірний будинок з господарчими будівлями та спорудами є предметом договору іпотеки. При укладенні кредитного договору та договору іпотеки перевірявся сімейний стан відповідача і було встановлено, що він не перебуває в шлюбі або у фактичних шлюбних відносинах. Також відповідач підтвердив, що предмет іпотеки є його особистою приватною власністю.

Суд стягнув з відповідача на користь банку заборгованість за кредитним договором, судові рішення звернено до примусового виконання. Апеляційний суд за поданням приватного виконавця встановив порядок виконання рішення шляхом надання дозволу на примусову реалізацію (продаж) на прилюдних торгах спірного будинку, право користування яким має малолітня дитина, без отримання попереднього дозволу органу опіки та піклування.

Апеляційний суд не врахував, що обов'язок ініціювання будь-якого наступного судового процесу з метою виконання попереднього судового рішення Законом України «Про виконавче провадження» покладено на компетентні органи, уповноважені державою на забезпечення виконання судових рішень, а не на кредитора, який правомірно очікує від держави належного виконання остаточного судового рішення про стягнення боргу; повноваження виконавця на звернення з позовною заявою, апеляційною скаргою є повноваженням звертатися до суду в інтересах інших осіб (частина друга статті 4, частина четверта статті 42 ЦПК України), у тому числі з апеляційною скаргою в інтересах стягувача на судові рішення у справі про поділ спільного майна подружжя, який призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна та виконання судового рішення про стягнення боргу.

Також апеляційний суд не врахував, що приватно-правовий інструментарій (зокрема поділ майна подружжя) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення чи унеможливлення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про його стягнення. При цьому у разі використання приватно-правового інструментарію не для захисту цивільних прав та інтересів, а для уникнення чи унеможливлення сплати боргу боржником або виконання судового рішення про його стягнення, зокрема, якщо поділ майна подружжя спрямований на недопущення звернення стягнення на майно боржника, відповідне судове рішення стосується прав та/або інтересів кредитора (особи на користь якої постановлено таке судове рішення).

За таких обставин апеляційний суд зробив передчасний висновок про закриття апеляційного провадження на підставі пункту 3 частини першої статті 362 ЦПК України, оцінюючи порушення оскарженим судовим рішенням прав та інтересів приватного виконавця, а не стягувача у виконавчому провадженні – банку, в інтересах якого приватний виконавець звернувся з апеляційною скаргою у цій справі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 травня 2023 року у справі № 509/84/14-ц (провадження № 61-10946св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110814031>.

7.4. Ключовим питанням щодо додержання процесуальних норм апеляційним судом під час постановлення ухвали про повернення апеляційної скарги в разі неусунення її недоліків у встановлений судом строк є не виключно спосіб надсилання судового рішення (на електронну пошту, адресу зареєстрованого чи фактичного місця проживання або юридичну адресу підприємства / установи / організації), а саме забезпечення досягнення мети – інформування особи про ухвалу апеляційного суду про залишення апеляційної скарги без руху, що підлягає вирішенню з урахуванням процесуальної поведінки заявника

17 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства «Сахновщинське імені М. О. Ключки» (далі – ПрАТ «Сахновщинське імені М. О. Ключки») у справі за позовом ОСОБА_1 (та інших позивачів – 12 осіб) до ПрАТ «Сахновщинське імені М. О. Ключки» про скасування державної реєстрації договорів оренди земельних ділянок та їх повернення.

Рішенням районного суду позов задоволено.

Ухвалою апеляційного суду відмовлено у задоволенні клопотання про відстрочення сплати судового збору, апеляційну скаргу залишено без руху з підстав несплати судового збору.

Копію вказаної ухвали надіслано на електронну пошту ПрАТ «Сахновщинське імені М. О. Ключки».

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу повернуто заявнику.

Постановою Верховного Суду ухвалу суду про повернення апеляційної скарги залишено без змін з огляду на таке.

Відповідно до пункту 2 частини другої статті 356 ЦПК України в апеляційній скарзі мають бути зазначені, зокрема, повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає апеляційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України, номери засобів зв'язку та електронної пошти, офіційна електронна адреса, за наявності.

У справі, що переглядалась, ПрАТ «Сахновщинське імені М. О. Ключки» звернулося до суду з апеляційною скаргою, зазначивши в ній свою адресу електронної скриньки (пошти).

Юридична сила електронного документа не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму (частина перша статті 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»).

Верховний Суд зазначив, якщо учасник надав суду електронну адресу (хоча міг цього і не робити), зазначивши її у заяві (скарзі), то слід припустити, що учасник бажає, чи, принаймні, не заперечує, щоб цей засіб комунікації використовувався судом. Це, в свою чергу, покладає на учасника справи обов'язок отримувати повідомлення і відповідати на них.

З огляду на це суд, який комунікує з учасником справи за допомогою повідомлених ним засобів комунікації, діє правомірно і добросовісно. Тому слід виходити з «презумпції обізнаності»: особа, якій адресовано повідомлення суду через такі засоби комунікації, знає або, принаймні, повинна була дізнатися про повідомлення.

Отже, доводи заявника про те, що електронна адреса, на яку направлена ухвала суду про залишення апеляційної скарги без руху, не є офіційною електронною адресою заявника, не заслуговують на увагу, оскільки зазначення такої інформації є виконанням вимог закону щодо змісту апеляційної скарги відповідно до пункту 2 частини другої статті 356 ЦПК України, яким передбачено, що в апеляційній скарзі мають бути зазначені, зокрема, номери засобів зв'язку та електронної пошти, офіційна електронна адреса, за наявності.

У справі, яка переглядалась, ключовим питанням щодо додержання процесуальних норм апеляційним судом під час постановлення ухвали про повернення апеляційної скарги, не є виключно спосіб надсилання судового

рішення, а є саме забезпечення досягнення мети – інформування особи про судові рішення (ухвалу апеляційного суду про залишення апеляційної скарги без руху), яке підлягає вирішенню з урахуванням процесуальної поведінки заявника.

Відповідач не заперечує обставини отримання ухвали апеляційного суду про залишення без руху його апеляційної скарги електронною поштою і факт вручення цієї ухвали не спростовує.

Отже, ключовим для здійснення такої процесуальної дії, як повернення апеляційної скарги у зв'язку з не усуненням недоліків, які встановлені ухвалою суду про залишення скарги без руху, є забезпечення вручення відповідної ухвали, а не спосіб надсилання.

Крім того, в умовах воєнного стану та за відсутності достатнього фінансування судів надсилання судових рішень на електронну пошту, яка зазначена учасником процесу як власна електронна адреса в поданих ним документах, є доцільним і спрямованим на досягнення мети, яка полягає в повідомленні учасника процесу про ухвалені судові рішення, з урахуванням відсутності фінансової можливості здійснити поштове направлення.

ПрАТ «Сахновщинське імені М. О. Ключки», повідомивши суду як один із своїх засобів зв'язку електронну пошту, мало вживати заходів, щоб дізнатися про стан відомого йому судового провадження та долю його власної апеляційної скарги і мав усвідомлювати, що суд може комунікувати з учасником справи за допомогою повідомлених ним засобів комунікації.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 травня 2023 року у справі № 634/343/20 (провадження № 61-1758св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111220925>.

7.5. Якщо умовами трудового договору, укладеного між працівником (моряк) і роботодавцем (компанія держави, під прапором якої плаває судно), погоджено юрисдикцію розгляду спорів судом держави компанії роботодавця, то спори між сторонами підлягають розгляду на підставі законів держави, під прапором якої плаває судно

03 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу представника компанії «Helikon Shipping Enterprises Ltd», до якої приєдналося товариство з обмеженою відповідальністю Морська агенція «Адріатіко-Бриг» (далі – ТОВ Морська агенція «Адріатіко-Бриг»), у справі за позовом ОСОБА_1 до компанії «Helikon Shipping Enterprises Ltd» («ХЕЛІКОН ШИППІНГ ЕНТЕРПРАЙЗИС ЛТД»), ТОВ Морська агенція «Адріатіко-Бриг» про відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я.

Суди встановили, що у період з 03 січня 2020 року до 02 травня 2021 року позивач працював на посаді матроса на судні «Aetolia» (прапор держави

Барбадос) на підставі Договору про працевлаштування моряка від 03 січня 2020 року, який укладений між позивачем і компанією «Helikon Shipping Enterprises Ltd», повіреним якого при підписанні договору було ТОВ Морська агенція «Адріатіко-Бриг» за довіреністю.

03 березня 2020 року під час виконання робіт на судні він отримав травму, що призвело до формування стійкої непрацездатності, й за станом здоров'я він не є придатним для подальшої праці у морі.

Внаслідок отримання травми на судні під час виконання трудових обов'язків за трудовим договором позивачу завдано майнову шкоду, яка підлягає відшкодуванню відповідачами у солідарному порядку.

Ухвалою районного суду провадження у справі закрито, умовами договору про працевлаштування моряка від 03 січня 2020 року передбачено, що умови, викладені в цьому документі, підпадають під дію чинних положень держави, під прапором якої плаває судно, а також будь-які суперечки щодо умов цього договору вирішуються відповідно до Законів держави, під прапором якої плаває судно.

Враховуючи, що відповідно до трудового договору судно «Aetolia» плаває під прапором держави Барбадос, то будь-які суперечки, що виникають між сторонами договору, вирішуються відповідно до матеріального права цієї держави.

Постановою апеляційного суду ухвалу суду першої інстанції скасовано та направлено справу до суду першої інстанції для продовження розгляду.

Апеляційний суд керувався тим, що місце реєстрації та проживання позивача знаходиться в Україні та місцезнаходження одного з відповідачів ТОВ Морська Агенція «Адріатіко-Бриг» є також в Україні, тому заявлений позов, з урахуванням пункту 5 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», підсудний судам України.

Верховний Суд постанову апеляційного суду скасував і залишив в силі ухвалу суду першої інстанції з огляду на таке.

Виходячи з аналізу статті 497 ЦПК України, статей 4-1, 75–77 Закону України «Про міжнародне приватне право», при визначенні підсудності цивільних справ за участю іноземного елемента можуть мати місце договірна, загальна, альтернативна та виключна підсудність.

Відповідно до договірної підсудності сторони заздалегідь своєю угодою можуть обрати будь-який судовий орган певної країни, який вони визнають компетентним при розгляді їх цивільної справи.

За положеннями статей 76, 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» у випадку наявності між сторонами договору, в якому встановлена умова про договірну підсудність справи іноземним судам, суди України не мають права розглядати спори між сторонами спору, які уклали угоду про розгляд спорів у іноземному суді, за виключенням випадків, коли такий спір

відноситься до переліку справ, визначених у статті 77 Закону, що підпадають під виключну юрисдикцію судів України.

Верховний Суд керувався тим, що на час отримання травми позивач працював на посаді матроса на судні «Aetolia» (прапор держави Барбадос), умовами трудового договору, на підставі якого позивач заявляє до стягнення суму компенсації, сторонами погоджено, що умови, викладені у цьому документі, підпадають під дію чинних положень держави, під прапором якої плаває судно, а також будь-які суперечки щодо умов цього договору вирішуються відповідно до законів держави, під прапором якої плаває судно, тому справа не підлягає розгляду судами України.

Суд першої інстанції зробив правильний висновок про закриття провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 3 травня 2023 року у справі № 947/18611/21 (провадження № 61-12853св22) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110749272>.

7.6. У розумінні частини третьої статті 296 ЦПК України всі рідні брати та сестри, незалежно від того повнорідні вони чи неповнорідні, є близькими родичами, а отже мають право подати заяву про визнання брата (сестри) недієздатними

17 травня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 у справі за заявою ОСОБА_1 про визнання недієздатним неповнолітнього ОСОБА_3.

Суд установив, що ОСОБА_1 є братом ОСОБА_3 по лінії батька ОСОБА_4, якого було позбавлено батьківських прав за рішенням суду.

У березні 2022 року ОСОБА_1 подав до суду заяву про призначення його опікуном неповнолітнього ОСОБА_3, яку просив розглянути одночасно із заявою про визнання ОСОБА_3 недієздатним.

Рішенням районного суду у задоволенні заяви ОСОБА_1 відмовлено на підставі того, що заявник не навів обставин та не надав належних та допустимих доказів, які б свідчили про хронічний, стійкий психічний розлад ОСОБА_3, який би призвів до нездатності усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, заяву ОСОБА_1 залишено без розгляду із посиланням на те, що заявник в розумінні СК України не є членом сім'ї або близьким родичем ОСОБА_3, тому відповідно до частини третьої статті 296 ЦПК України не належить до категорії осіб, які мають право на звернення до суду із заявою про визнання ОСОБА_3 недієздатним.

Верховний Суд не погодився із висновком апеляційного суду, тому постанову суду скасував, а справу передав на новий апеляційний розгляд, зазначивши таке.

Відповідно до частини третьої статті 296 ЦПК України заяву про визнання фізичної особи недієздатною може бути подано членами її сім'ї, близькими родичами, незалежно від їх спільного проживання, органом опіки та піклування, закладом з надання психіатричної допомоги.

Аналіз сімейного законодавства, зокрема частини другої статті 26 та частини першої статті 259 СК України, свідчить, що законодавець до категорії рідних братів та сестер відносить як тих, що мають спільних батьків (повнорідні брати та сестри), так і тих, які мають лише спільну матір або спільного батька (неповнорідні брати та сестри).

При цьому у категорію, відмінну від рідних братів та сестер, законодавець виділяє двоюрідних братів та сестер (частина третя статті 26 та частина перша статті 41 СК України, частина четверта статті 1266 ЦК України).

Щодо врегулювання інших правовідносин братів та сестер, то незалежно від того, чи є рідні брати та сестри повнорідними або неповнорідними, вони належать до другої черги спадкоємців за законом (стаття 1262 ЦК України).

Податковий кодекс України як повнорідних, так і неповнорідних братів та сестер відносить до пов'язаних осіб (підпункт «б» підпункту 14.1.159 пункту 14.1 статті 14 ПК України).

Кримінальний процесуальний кодекс України рідних братів та сестер відносить до близьких родичів (пункт 1 частини першої статті 3 КПК України).

Ураховуючи викладене, Верховний Суд дійшов висновку, що в розумінні частини третьої статті 296 ЦПК України всі рідні брати та сестри, незалежно від того повнорідні вони чи неповнорідні, є близькими родичами, а отже, мають право подати заяву при визнанні брата (сестри) недієздатними.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 травня 2023 року у справі № 522/1929/20 (провадження № 61-1414св23) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111192348>.

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2023 року / Упоряд.: відділ аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду управління аналітичної допомоги касаційним судам та Великій Палаті Верховного Суду департаменту аналітичної та правової роботи / Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС канд. юрид. наук, доцент Д. Д. Луспеник. Київ, 2023. – 37 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua